

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 333, 334; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2836; İstahrî, *Mesâlik* (de Goeje), s. 206-207; *Hudûdü'l-âlem* (Minnorsky), s. 134; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 378; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 174-175; İbn İsfendiyâr, *Târîh-i Taberistân* (trc. E. G. Browne), Leiden 1905, s. 238; Rezmârâ, *Ferheng-i Coğrafiyâ-yı İrân*, Tahran 1951, III, 254-255; Muhammed Takî Han Hekim, *Genc-i Dâniş* (nşr. M. Ali Sûti — Cemşid Keyânfer), Tahran 1366 hş., s. 54-55; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 375-379; H. L. Rabino, *Mazandaran and Astarabad*, London 1928, s. 71-77; Abdülhüseyn Saîdyân, *Serzemîn u Merdüm-i İrân*, Tahran 1369, s. 237-240; Hüsamettin Aksu, *Emîr Güyâseddin Muhammed el-Esterâbâdî ve İstivânâme'si* (doktora tezi, 1981), İSAM Ktp., nr. 1382, s. 83-86; James J. Reid, "Rebellion and Social Change in Astarâbâd, 1537-1744", *IJMES*, sy. 13 (1981), s. 35-53; R. Hartmann, "Cürcân", *İA*, III, 245-246; a.mlf. — J. A. Boyle, "Gurgân", *EI²* (İng.), II, 1141; Streck, "Esterâbâd", *İA*, IV, 387-389; R. N. Frye, "Astarâbâd", *EI²* (İng.), I, 720; Dihhudâ, *Luğatnâme*, IV, 2142-2146; C. E. Bosworth — S. Blair, "Astarâbâd", *EIr.*, II, 838-840; E. Ehlers, "Astarâbâd Bay", a.e., s. 840-841; *DMF*, I, 127.

TAHSİN YAZICI

ESTERÂBÂDÎ, Aziz b. Erdeşîr

(عزیز بن اردشیر استرآبادی)

Bezm ü Rezm adlı eseriyle tanınan İranlı tarihçi ve şair.

XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın başlarında yaşadı. Hayatı hakkında bilinenler, kendi tarihinde verdiği bilgilerle Şehâbeddin İbn Arabşah'ın 'Acâ'ibü'l-makdûr adlı eserine dayanmaktadır. İbn Arabşah, Esterâbâdî'nin Celâyirliiler'den Sultan Ahmed b. Üveys'in gözde nedimlerinden biri olduğunu, şöhretini duyan Kadı Burhâneddin'in Sultan Ahmed'den onu kendisine göndermesini istediğini, bu isteğin reddedilmesi üzerine Esterâbâdî'nin bir gece kaçarak Sivas'a gittiğini söylerse de bu rivayet gerçekle bağdaşmamaktadır. Zira Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm*'de bazı hadiseler dolayısıyla Sultan Ahmed'le ilişkilerini anlattığı halde böyle bir olaydan bahsetmez. Esterâbâdî'nin Sultan Ahmed'le olan münasebeti, Timur'un 795'te (1393) Bağdat'ı işgali üzerine efendisiyle birlikte Meşhed'e (Necf) kaçmasından ibarettir. Meşhed'i de ele geçiren Timurular Esterâbâdî'yi buradan alıp Hille'de bulunan Timur'un oğlu Mirân Şah'a götürdüler. Bir süre sonra ordu ile birlikte Diyarbekir'e hareket eden Esterâbâdî, Diyarbekir'le Mardin arasında konakladık-

ları bir sırada geceleyin kaçmayı başardı ve Ergani yoluyla Sivas'a Kadı Burhâneddin'in yanına gitti (1394). Kadı Burhâneddin'in öldürülmesinden (800/1398) sonra Mısır'a giden Esterâbâdî'nin buradaki faaliyetleri bilinmemektedir. Ancak Arap ve Fars edebiyatları alanındaki geniş bilgisi sebebiyle kendisinin Memlûk hükümdarlarından da ilgi gördüğü söylenebilir. Esterâbâdî içmiş olduğu fazla içki sebebiyle ölmüştür. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Gerek *Bezm ü Rezm*'deki üslubundan, gerekse bu eserde rastlanan şiir parçalarından onun iyi bir şair ve nesir ustası olduğu anlaşılmaktadır.

Esterâbâdî'nin bilinen tek eseri olan *Bezm ü Rezm*, Kadı Burhâneddin'in emriyle kaleme alınmış özel bir tarih mahiyetindedir. Bazı kaynaklarda (*Keşfü'z-zunûn*, I, 299) adı *Târîhu'l-Ķâdî Burhâneddîn es-Sivâsî* şeklinde kaydedilmişse de müellif eserine *Bezm ü Rezm* adını verdiğini açıkça ifade etmektedir (s. 32, 538). Esterâbâdî, Arapça'nın türlü üstünlükleri olduğunu kabul etmesine rağmen eserini, o dönemde (XIV. yüzyıl) hemen bütün Anadolu halkının konuştuğu, resmî yazışmalarda da kullanılan Fars diliyle yazdığını söyler. Bununla beraber metin arasında Arapça şiirlere de yer verilmiştir.

İbn Arabşah eserin dört cilt olduğunu kaydeder. Müellif de eserinin I. cildini 800'de (1398) bitirdiğini ve II. cilde başlayacağını ifade eder (s. 540). Ancak Kadı Burhâneddin'in öldürülmesinden sonra Mısır'a giden Esterâbâdî'nin eserinin geri kalan kısımlarını ikmal edip etmediği bilinmemektedir. Müellif, XIV. yüzyılda Anadolu'da yaşanan karışıklıkları ve huzursuzlukları en iyi şekilde anlattığı *Bezm ü Rezm*'de yazılış sebebini açıkladıktan sonra Bağdat'ta geçen hayatı ile o dönemde İrâk-ı Arab ve İrâk-ı Acem'de hâkim olan Celâyirliiler ve bu ülkeleri onların ellerinden alan Timurlular hakkında bilgi verir. Ardından Anadolu'ya gelişini ve Kadı Burhâneddin'e intisabını anlatır. Onun isteği üzerine yazmaya başladığı eserinde bu hükümdarın soyu, yetişmesi ve hükümdar oluşu hakkında geniş bilgi verir. Kadı Burhâneddin'in hükümdarlığı boyunca Eretnaoğulları, Mutahharten Beyliği, Karamanoğulları ve diğer beyliklerle mücadelelerinden ve bunlar arasında meydana gelen savaşlardan bahseder. Zaman zaman mübalağaya kaçan tarafla-

rı olmakla beraber eser, Kadı Burhâneddin Devleti'nin özellikle 1394'ten sonraki tarihi için birinci elden değerli bir kaynaktır.

Bezm ü Rezm önce Ahmed Tevhid tarafından parçalar halinde (*Târth-i Osmâni Encümeni Mecmuası*, İstanbul 1330-1331, cüz 28-39, s. 106-109, 178-182, 234-241, 296-307, 347-357, 405-409, 468-478), daha sonra, başta bugün Süleymaniye Kütüphanesi'ne intikal etmiş bulunan Ayasofya Kütüphanesi'ndeki nüshası (nr. 3465) olmak üzere Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 2822), Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2079) ve Râgıb Paşa (nr. 982) kütüphanelerindeki nüshaları karşılaştırılmak suretiyle Kilisli Muallim Rifat tarafından M. Fuad Köprülü'nün mukaddimesiyle birlikte yayımlanmıştır (İstanbul 1928). Heinz Helmut Giesecke eseri *Das Werk des 'Azîz İbn Ârdşîr Astarâbâdî, Eine Quelle zur Geschichte de Spätmittelalters in Kleinasien* adıyla özet olarak Almanca'ya çevirmiştir (Leipzig 1940). *Bezm ü Rezm* Mürsel Öztürk tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (Ankara 1990).

BİBLİYOGRAFYA :

Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1928, s. 32, 536-538, 540; a.e., M. Fuad Köprülü'nün mukaddimesi, s. 5-21; İbn Arabşah, 'Acâ'ibü'l-makdûr (nşr. Murtaşâ Nazmizâde), İstanbul 1142, I, 177, 228; *Keşfü'z-zunûn*, I, 299; Neffîsî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I, 193; Storey, *Persian Literature*, London 1970, I, 411; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar Eretna Devleti, Kadı Burhâneddin Ahmed ve Devleti, Mutahharten ve Erzincan Emirliği II*, Ankara 1989, s. 27; Babinger (Üçok), s. 5; M. Fuad Köprülü, "Anadolu Selçukluların Tarihinin Yerli Kaynakları", *TTK Belleten*, VII/27 (Ankara 1943), s. 380.

TAHSİN YAZICI

ESTERÂBÂDÎ, Radıyyüddin

(bk. RADÎ el-ESTERÂBÂDÎ).

ESTERGON

Macaristan'ın kuzeybatısında Komárom ilinde XVI-XVII. yüzyılda bir Osmanlı sancak merkezi olan şehir.

Adı Macarca Esztergom, Almanca Gran ve Latince Strigonium olan, Osmanlı kaynaklarında Ustorgon şeklinde de geçen şehir, Tuna'nın sağ yakasında ve büyük dönemindeki tepelik bölgede Macar